

3. Kierkegaard, Søren. 1983. Fear and Trembling and Repetition. Ed. and trans. Howard V. Hong and Edna H. Hong. Princeton, NJ: Princeton University Press.
4. Kierkegaard, Søren. 1990. Eighteen Upbuilding Discourses. Ed. and trans. Howard V. Hong and Edna H. Hong. Princeton, NJ: Princeton University Press.
5. Kierkegaard, Søren. 1991. Practice in Christianity. Ed. and trans. Howard V. Hong and Edna H. Hong. Princeton, NJ: Princeton University Press.
6. Kierkegaard, Søren. 1992. Concluding Unscientific Postscript to Philosophical Fragments, Vol. I. Ed. and trans. Howard V. Hong and Edna H. Hong. Princeton, NJ: Princeton University Press.
7. Kierkegaard, Søren. 1995. Works of Love. Ed. and trans. Howard V. Hong and Edna H. Hong. Princeton, NJ: Princeton University Press.
8. Kierkegaard, Søren. 1997. Without Authority. Ed. and trans. Howard V. Hong and Edna H. Hong. Princeton, NJ: Princeton University Press.
9. Kierkegaard, Søren. 1998. The Moment and Late Writings. Ed. and trans. Howard V. Hong and Edna H. Hong. Princeton, NJ: Princeton University Press.
10. Westphal, Merold. 1991. Kierkegaard's Critique of Reason and Society. University Park, PA: The Pennsylvania State University Press.
11. I would like to thank Mary Catherine Gleason for helping me to think about the stakes of these issues. Her own struggle with the relationship between Kierkegaardian philosophy and contemporary Christian practice is what directly inspired this essay.
12. See Backhouse (2011) for an excellent consideration of Kierkegaard's relationship with Christian nationalism.
13. Kierkegaard will articulate this same idea when he argues that the "expectancy of faith" is "victory" (1990, 7-30).

© J. Aaron Simmons

БУТТЯ І СТАНОВЛЕННЯ В ЕКЗИСТЕНЦІАЛІСТСЬКІЙ АНТРОПОЛОГІЇ С. К'ЄРКЕГОРА

І. В. Карівець

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії
Національного університету «Львівська політехніка»,
(Львів, Україна)
sacre@ukr.net

Анотація

Игор Владимирович Каривец. Битие и ставане в екзистенциалната антропология на Киркегор. В статията се анализира отношението между битие и ставане, а също така се разглежда екзистенциалният метод на Киркегор. Също се разглеждат трите стадия на екзистенцията като развитие на човека. Развитието на човека се

състои в постепенно творение на собствената самост с помощта на определящи избори и поступки. Авторът на статията твърди, че екзистенциалната антропология на Кьеркегор е версия на диалектическия религиозен екзистенциализъм. Човешкото битие е парадоксално и неговите конфликти е невъзможно да бъдат разрешени рационално. Логиката на екзистенцията се отличава от логиката на абсолютната идея на Хегел. Тази логика има своите закони, а именно: законите на любовта, вярата и повторението. Повторението е необходимо за религиозния опит то ни учи да бъдем смирени. Смиренността означава, че индивидът не го вълнуват ненужните неща. Авторът на статията твърди, че Кьеркегор е един из философите на Новото време, който е излязъл против спекулативното и обективно мислене, деперсонализиращо човека. Човешкото битие е изцяло субективно и като най-висш негов стадий ни се представя страстта на вярата.

Ключови думи: битие, избор, парадокс на вярата, стадии на екзистенцията, ставане, екзистенция, екзистенциална диалектика.

Анотация

Игорь Владимирович Каривец. Бытие и становление в экзистенциалистской антропологии Кьеркегора. В статье проанализировано отношение между бытием и становлением, а также рассмотрен экзистенциальный метод Кьеркегора. Также рассмотрены три стадии экзистенции, как развития человека. Развитие человека состоит в постепенном творении собственной самости с помощью определяющих выборов и поступков. Автор статьи утверждает, что экзистенциальная антропология Кьеркегора – это версия диалектического религиозного экзистенциализма. Человеческое бытие парадоксально и его конфликты невозможно разрешить рационально. Логика экзистенции отличается от логики абсолютной идеи Гегеля. Эта логика имеет свои законы, а именно: законы любви, веры и повторения. Повторение необходимо для религиозного опыта, потому что оно учит быть смиренным. Смиренность означает, что индивида не волнуют ненужные вещи. Автор статьи утверждает, что Кьеркегор – это один из философов Нового времени, который выступил против спекулятивного и объективного мышления, деперсонализирующего человека. Человеческое бытие полностью субъективное и на высшей его стадии представляет собой страсть веры.

Ключевые слова: бытие, выбор, парадокс веры, стадии экзистенции, становление, экзистенция, экзистенциальная диалектика.

Abstract

Igor Karivets. Being and Becoming in the Kierkegaard's Existential Anthropology. In this article the relation between being and becoming is analyzed and the Kierkegaard's existential method is considered. Also the three stages of existence are described as the evolution of a human being. This evolution means gradual creation of true selfhood due to decisive choices and actions. The author stresses that Kierkegaard's existential anthropology is a version of the dialectical religious existentialism. A human being is paradoxical and her or his conflicts cannot be resolved by rational way. Existence has its own logic, which differs from the dialectical

logic of Hegel's absolute idea. This logic needs other laws, i.e. the laws of love, faith and repetition. Repetition is essential for religious experience, because it teaches to be humble. The humility of a individual means that he/she is not disturbed by any superfluous things. The author proves that Kierkegaard is one of the philosophers of Modern Time, who struggles against speculative and objective thinking, which depersonalizes a human being; a human's being is totally subjective and on higher level it is a passion of faith.

Keywords: becoming, being, existence, existential dialectic, choice, paradox of faith, stages of existence.

Вступ. Ще у 1994 році, будучи студентом філософського факультету Львівського державного університету імені Івана Франка, я придбав книгу С. К'єркегора «Страх і трепет» [1]. Читаючи російськомовні переклади його праць «Страх і трепет», «Хвороба до смерті», «Поняття страху», доходиш висновку, що їхній стиль написання є діалектичним.

Умоємурозумінні, діалектика означає взаємодію протилежностей, коли одна протилежність переходить в іншу, і так до нескінченності. С. К'єркегор застосовує діалектичний метод до людської екзистенції. Данський релігійний мислитель заміняє діалектику абсолютної ідеї (Гегель) на діалектику синтезу Я [К'єркегор, 1993: с. 268]. Тобто, першопочатково в людині нічого немає постійного – немає від чого відштовхнутися. Діалектика потребує становлення, а не буття. Буття – це основа, яка дана і від якої можна відштовхуватися, а діалектика скасовує буття і пропонує нескінченний рух, позбавлений основи.

С.К'єркегор пропонує діалектичний метод для опису становлення людини в її екзистенції. Але куди прямує екзистенція у своєму становленні? У С.К'єркегора до Буття, до Бога, до трансцендентного. Діалектична екзистенціалістська антропологія С. К'єркегора описує становлення індивіда, який не народжується християнином. Щоб стати християнином, треба пройти важкий шлях становлення, яке все ж завершується буттям християнина, при чому не загального, масового, а конкретного. Християнин у своїй конкретній екзистенції «нескінченно віддаляється від самого себе, роблячи своє Я нескінченним, – і нескінченно наближається до самого себе, роблячи це Я скінченним» [1, 268].

Повторення і становлення: три стадії екзистенції. С. К'єркегор вважає, що той, хто прагне повторення, той дозрів духовно. «Він не ганяється, як дитина за метеликами, не стає навшпиньки, щоб подивитися на чудеса світу, – він їх знає! – але і не сидить по-старечому у кріслі, ні, він спокійно йде своїм шляхом, радіючи повторенню» [2, 9].

Повсякдення як повторення має сакральнорелігійний зміст. Як зазначає С. К'єркегор: «Коли людина приймає повторення..., вона здійснює трансцендентний, релігійний рух, підходячи до меж чудесного. Вічність – це істинне повторення» [2, 75]. Йдеться про повторення у повсякденні суті, трансцендентного; завдяки повторенню суть повертається, тобто йдеться про постійний контакт-діалог людини з таємницею, з дивом. Суть, як диво, як таємниця, як сакральне, не виявляється за допомогою аналізу розсудку чи інтелекту. У даному випадку виявити суттєве означає явити для розсудку, поста-

ти як необхідність, перед якою він капітулює у своєму мудруванні та уникненні зустрічі з суттєвим. Суттєве, як трансцендентне, кладе край автономії розсудку. Сакральне сприйняття речей не є лінійним; воно, радше, сферичне, колове. Плинне повсякдення стає тим середовищем, в якому органічно поєднуються в єдине ціле світ як сакральне місце, так і свята.

Філософія повинна залишатися у потоці життя, щоб справді допомогти людині жити у повторенні, а не вигадувати застигли світи, в яких людина нібито буде щасливою після смерті. Щастя людини не полягає у застиглості життя, а в її становленні у потоці повсякдення. Людина кровно зацікавлена у своїй екзистенції, і цей екзистенційний інтерес С. К'єркегор протиставляє метафізиці та метафізичній логіці, які зупиняють буття, перетворюючи його на «концептуальні мумії» (Ф. Ніцше). Екзистенційний інтерес полягає в тому, щоб постійно творити своє Я у постійно змінному потоці повсякдення. Цей процес творення Я описаний трьома стадіями. На першій, естетичній стадії, повторення набуває комічного та наївного змісту. Естетичне задоволення, яке повторюється, не є справжнім повторенням, а простим відтворенням задоволення. Той, хто ганяється за естетичними задоволеннями та прагне їхнього повторення, є ворогом справжнього повторення. Естет не ставить питання про можливість повторення; для нього важливо навчитися мистецтву урізноманітнення та вибору задоволень; він переходить від одного об'єкту задоволення до іншого. Естет не має поняття про вибір та відповідальність за вибір, тому його Я перебуває у зародковому стані, відповідно – і самосвідомість.

На другому щаблі – етичному – повторення є постійністю та тривалістю вибору, завдяки якому Я конститує себе, повертаючись до самого себе, щоб утвердитися у своїй моральній ідентичності [3, 30]. Але цього замало, бо етик покладається на своє Я, на свою мораль та етичні принципи. Етик перебуває в ілюзії, що важливі лише етичні принципи, особливо принцип відповідальності за свій вибір. Але етик забуває, що відповідальність є відповідальністю не перед собою, а перед Богом. Тому етик не перебуває у відношенні до Бога, а лише до самого себе, до свого Я. Етик вважає, що для того, аби бути самим собою, достатньо мати добрі наміри, які роблять його цілісною особистістю із духовною самістю. Він гадає, що урівноважив в собі естетичне та етичне і, таким чином, досягнув гармонії зі світом, іншими людьми та самим собою; думає, що приборкав «тваринні інстинкти» і став вільним від помилок. На етичному рівні екзистенції людина покладається на саму себе. Тому «етика потерпає від ілюзії, що повторення залежить від її сили» [3, 31].

Справжнього повторення людина досягає лише на релігійному щаблі екзистенції. Справжнє повторення є трансцендентним; його найвищою чеснотою є чеснота абсурду, яка з'являється тоді, коли всі раціональні та моральні ресурси вичерпані. «Тоді індивід віддає все і чекає на бурю» [3, 31]. Справжнє повторення можливе лише тоді, коли все втрачено, а боротьбу припинено. Найбільшою втратою є втрата душі. Тому один із законів релігійного повторення твердить, що «коли людина втрачає свою душу, вона не може повернути її на-

зад, вона нічого сама не може зробити» [3, 32]. С.К'єркегор наводить приклади Йова та Авраама. Вони не пізнали абсолютного парадоксу повторення. Їхнє повторення мало приземлений сенс: Йову було повернено його майно, багатство, а Аврааму – сина Ісаака. Абсолютне повторення не повертає земних речей. «Повторення є законом внутрішнього життя людини, яке не відновлює її попереднього статусу» [3, 32]. Під час абсолютного повторення зовнішня втрата стає внутрішнім набуттям; для абсолютного повторення все скінченне не має жодного значення. Абсолютне повторення настає тоді, коли індивід втрачає все зовнішнє, щоб увійти у божественну відсутність, чорну ніч, страх та трепет [3, 32].

Таким чином, індивід опиняється перед безоднею і покладається лише на волю Бога, який є справжнім вчителем повторення. Завдяки відношенню до Бога індивід здатний рухатися вперед. Тому справжнє, абсолютне, повторення є переходом від «гріха» до спокути, найглибшого покаяння, яке лише може бути. Рух в потоці повсякдення є тоді справжнім, коли він стає повторенням, яке стає можливим завдяки вічності. Після глибокого покаяння приходить смирення. Смиренність – це не покірність. Покірність означає пасивність перед обставинами, яка не дозволяє людині розвиватися. Смиренність означає, що людина усвідомила те, для чого вона живе і її більше ніщо не турбує. Ось це «ніщо» і визначає її смиренність. Нічим для смиренної людини є все, що відхиляє її від буття самою собою. Тільки людина, яка є сама собою, може бути смиренною. Вона не ганяється за тим, що їй не потрібне для життя. Смиренність означає не мати бажань, не мати волі до влади, не мати прагнення до збагачення за рахунок інших, не мати бажання красти та обманювати, доводити свою правоту. Все це означає смирення. Але воно приходить тоді, коли здійснено трансцендентний рух екзистенції завдяки повторенню, котре звільняє від усього непотребу, який лежав тягарем на плечах людини і гальмував її розвиток-становлення. Релігійна людина – це проста, смиренна й мирна людина. Смирення приносить внутрішній мир та простоту у взаєминах із людьми та природою. Назовні смиренність виражається як мир. Смиренна людина нікого не засуджує, не гнівається, не пліткує, не хитрує. Така людина є автентичною.

Екзистенційний метод, або шлях екзистенції. Одне із перших застосувань екзистенційного методу у новочасній філософії людини знаходимо у працях данського мислителя. Саме завдяки С.К'єркегору феномен екзистенції був концептуалізований та застосований для опису способу буття людини у світі. Ось як С. К'єркегор описує екзистенцію, яка не може бути спокійною і ставить питання про сенс власного буття: Хто я? Де я? Як я опинився тут? Що це за річ, яку називають світом? Що означає це слово? Хто заманив мене у буття, а тепер покидає мене? Як я опинився у цьому світі?...Як я зацікавився цим світом, який називається реальністю? І чому я повинен мати до нього інтерес? Що це, моя добровільна турбота?.. Екзистенція – це полеміка. Чи можу я просити, щоб і мій погляд був розглянутий? Якщо потрібно прийняти світ таким, яким він є, чи не краще було б взагалі не знати, який він? Отже, світ, в якому перебуває людина, це повсякденний світ.

У людини, яка «стривожена екзистенцією», більше запитань, аніж відповідей.

У повсякденні людина ек-зистує, тобто виходить за межі суто буденного існування. Людина, яка існує у світі «природним чином» – це не розвинута етично людина, яка байдужа до з'ясування смислу власного життя. Такі люди задовольняються чуттєвою даністю і вони складають більшість суспільства. Цей тип людей С.К'еркегор називає «естетиками». Естетик не «потривожений» своїм існуванням, тому він іще не усвідомлює себе екзистенцією; він іще не «стурбований» пошуком смислу власного існування. Стурбованість пошуком смислу власного існування є ознакою пробудження екзистенції. Естетик живе безпосереднім теперішнім; його гасло: «Живи одним днем!» Він проживає у наявній даності виключно чуттєво, прагнучи лише насолоди. Увесь інтерес естетика до життя лежить у фізичній площині безпосередньо даного життя, тобто повсякдення; все його мислення обертається навколо того, як досягнути неперервної насолоди у цьому, фізичному, тілесному житті.

Як естетик стає етиком? Завдяки переходу з одного щабля на інший. Цей перехід здійснюється шляхом вибору між естетичним і етичним способом життя. Акт вибору способу життя постає у вигляді дилеми «або-або»: або я вибираю і живу естетично, або я вибираю і живу етично. Таким чином, «або-або» не є вибором добра чи зла, а є актом вибору, в якому «одночасно добро і зло або відкидають, або вибирають» [4, 242]. Тому надзвичайно важливо зважитися на вибір, бо саме під час вибору можна говорити не про вибір певної протилежності, а про сам справжній акт вибору «або-або» – «це точка, з якої повинна розпочинатися самостійність людини; тут завершується роль помічника-провідника» [4, 251]. Абсолютний вибір – це вибір етика; цей вибір обґрунтовує етичне начало і релятивізує естетичне начало життя. У етика також є естетичне життя, але воно не є важливим для нього, як для естетика; естетик ж – етично індіферентний. Його мета – це отримання насолоди від життя. Але естетик не може постійно отримувати насолоду; у нього з'являються певні проблеми, як матеріальні, так і душевні. Зрештою, естетик досягає стану меланхолії, який С. К'еркегор називає «істерією духу» [4, 266]. «У житті кожної людини рано чи пізно настає мить, коли безпосередність (повсякденне життя естетика, котре проходить у пошуках насолоди – курсив наш), так би мовити, втрачає своє основне життєве значення, і дух намагається проявити себе у вищій формі свідомого буття» [4, 266]. Якщо цей перехід від несвідомого, чуттєвого життя у безпосередності до свідомого, вищого буття, затягується, то людина стає меланхоліком. Меланхолік не може сказати, в чому полягає причина меланхолії; він просто не знає. Саме брак волі і є «гріхом» меланхолії. Меланхолік не знає, чого він хоче і чого не хоче. Доки такий стан триватиме, доти триватиме стан невизначеності, який розкладає індивіда, перетворює його на «живого мерця». Навіть більше, увесь естетичний спосіб життя – це виявлення відчай. Естетик може не усвідомлювати або усвідомлювати відчай; якщо ж він усвідомлює відчай, то це є вимогою до переходу до етичного способу життя – до вищого стану свідомості [4, 271]. Відчай

є знаком готовності перейти на інший щабель екзистенції. Той, хто наважується на відчай, наважується і на вибір «пізнання самого себе як людини, іншими словами, пізнання свідомості свого вічного значення» [4, 295]. Але, що вибирає людина у момент вибору? Ні більше, ні менше – саму себе як абсолют: «Що ж я вибираю? Я вибираю абсолют. Що таке абсолют? Це я сам, у своєму вічному значенні людини; ніщо інше не може бути абсолютним предметом вибору» [4, 296]. «Вибір зроблено, людина віднайшла саму себе, тобто стала свідомою, вільною особистістю, якій відкривається абсолютне розрізнення – або пізнання – добра і зла» [4, 305-306]. Особистість, яка зробила етичний вибір, вибирає себе як різноманітну конкретність і пов'язана з її повсякденням як завданням. Повсякденне життя етика спокійне та впевнене, бо він знає смисл вислову «бути чи не бути». Етик визначився у житті й притримується свого визначення, тому він має ясну самосвідомість; він знає самого себе, він знає обов'язки та закони, а знання для нього означає виконання.

Проте етичний щабель екзистенції не є достатнім для того, щоб екзистенція досягнула своєї остаточної реалізації у повсякденному житті. Тому С.К'єркегор вводить третій щабель, а саме: релігійний. Якщо екзистенція здійснює перехід від естетичного до етичного щабля, то щоб бути релігійним необхідно здійснити стрибок в парадокс. Чому в парадокс? Бо релігійна віра, яка безпосередньо впливає на життя людини, скасовує усталені норми та звичаї, які покладаються в етично-моральну систему того чи іншого суспільства. Якщо естетичний рівень – це рівень існування емпіричного Я, котре покладає в основу свого життя насолоду та задоволення; якщо етичний рівень – це рівень трансцендентального Я, котре покладає в основу свого життя морально-етичні норми та закони, виконання обов'язків, то релігійне або теологічне Я – це абсолютне Я, котре перебуває в абсолютному відношенні до Бога. Навіть більше, релігійне Я – це Інше екзистенції, котре стрибком переводить її на релігійний щабель. Підготовкою до стрибка є «нескінченне самозречення», яке передує вірі, тому «хто не здійснив цього руху, той немає віри, бо лише у нескінченному самозреченні я стаю ясным для самого себе у моїй вічній значущості, і лише тоді може йтися про те, щоб досягнути безпосереднє існування силою віри» [1, 46]. Така віра – це справжня віра, а не просте хвилювання серця чи емоційний стан. Реальна віра – це парадокс наявного існування [1, 46], згідно з яким «одиничний індивід в якості одиничного перебуває в абсолютному відношенні до абсолюту» [1, 55]. Щоб справді вірити, треба досягнути Іншого в собі. Абсолютне Я, котре перебуває в абсолютному відношенні до трансцендентного, змінює людину, бо є дотиком абсолюту.

За допомогою екзистенційного методу данський релігійний філософ розкриває розвиток екзистенції від естетичної стадії і до релігійної. Лише на релігійній стадії екзистенція цілком реалізує себе, що, у свою чергу, означає буття самим собою у відношенні до трансцендентного. Повсякденне життя може прямувати до інтеграції з трансцендентним, якщо людина стає на шлях вибору самої себе. Тоді екзистенція розгортається у просторі повсякдення, щоб наповнити

його індивідуальним, конкретним смислом у світлі трансцендентного.

Висновки. С. К'єркегор – один із засновників гуманістично-орієнтованої філософії, попри те, що основою його антропології є відношення людини до Бога. Екзистенціальний пафос релігійної філософії С. К'єркегора полягає у тому, щоб надати релігії життєвого, конкретного виміру. Формальна теологічна віра, і навіть теоцентричний світогляд, не є запорукою того, що людина, яка має їх, буде релігійною. Релігійне буття – це буття індивідуалізоване, в якому індивід знімає із себе усі маски і припиняє вдавати; він готовий на все заради Бога. Критикуючи масове християнство, виявляючи його облудність і поверховість, тобто несправжність, данський мислитель показує, яким непростим є шлях до Бога і цей шлях пов'язаний з еволюцією конкретної екзистенції – конкретної суб'єктивності.

Сучасний індивід загубився у масі. Масова освіта, яка обезособлює і спрямована лише на використання інформації, масове християнство, яке надає перевагу зовнішнім атрибутам та формальній вірі без зміни способу життя, корумпована державна система, яка не поважає громадян, – все це перетворює людину на «привид», який не творить власну самість.

С.К'єркегор чи не перший мислитель Нового часу, який виступив проти спекулятивного, «об'єктивного» мислення, яке обезособлює людину. Він пропонує мислити, будучи закоріненим у власну екзистенцію; пропонує повернення до себе, яке не можливе без віддання себе у руки «живого Бога», який спопеляє все «надто людське»: корупцію, брехню, підлабузництво, потурання собі, жалість до себе, вдавання, пристосування, хитрість тощо.

Література

1. К'єркегор С. Страх и трепет: Пер. с дат. – М.: Республика, 1993. – 383 с. – (Б-ка этич. мысли)
2. К'єркегор С. Повторение/ Пер. П. Г. Ганзена, сверенный с оригиналом, исправленный, дополненный и прокомментированный Д. А. Лунгиной. – М.: Издательство «Лабиринт», 1997. – 160 с.
3. John D. Caputo. Radical Hermeneutics. Repetition, Deconstruction, and the Hermeneutic Project. Indiana University Press, 1987, 324 p.
4. К'єркегор С. Наслаждение и долг: пер. с дат. Петра Ганзена. – К.: AirLand, 1994. – 504 с.

© Igor Karivets